

טומאת הכהן לקרוביו לצורך ושלא לצורך

חרב אחר כ"ץ – ראש כולל הלכה במג"ל ורב קהילת 'דובב עוז' רמת-גן

שיעור ב"מכון הגבוה לתורה" באוני בר אילן

לזכר איש התורה והחסד מקים עולה של תורה ונושא בעול הציבור

ר' רפאל גוילי זכרו לברכה

בשולחן ערוך, בהלכות אבלות הובאו שתי דעות בשאלה האם טומאת הכהן לקרוביו היא רק לצרכי הטיפול בנפטר, או גם שלא לצורך הותרה טומאת כהן לקרוביו.

וזה לשון השולחן ערוך:

כל אלו שמיטמא להם, אפילו שלא לצורך. וי"א דדוקא לצורך. הגה: ולסברא הראשונה, אפילו מת לו מת בשבת, שאי אפשר לקבור בו ביום, שרי לטמאות לו ולשמרו, כדי שלא יהא מוטל בבזיון (ת"י ס"י רפ"ג); ונכון להחמיר כסברא האחרונה, שלא לטמאות רק לצורך קבורה ולהביא לו ארון ותכריכין. (שם בשם תוספות שני"ץ).¹

הלכה זאת הוזכרה קודם לכן על ידי הטור שכתב² "ולכל אלה מטמא בין לצורך בין שלא לצורך עד שישתום הגולל אבל משנסתם הגולל שוב אין מטמא להם ובעוד שהכהן מתעסק מותר לטמאות גם לאחרים אבל משפירש לטמאות למתו אסור לטמאות גם לאחרים לפיכך אין לו להיכנס לבית הקברות לקבור מתו אף על פי שבשעה שמכניסו מותר לטמאות לאחרים מכל מקום לאחר הקבורה כשחוזר מן הקברים מוסיף לו טומאה".

אנו מבקשים לבאר במאמרינו זה את דברי הטור. האם כוונת הטור הייתה שבשעה שהוא עוסק ומטפל במתו הוא צריך להיטמא לאחרים, כגון שעל מנת להגיע למקום בבית הקברות שבו הוא יכול לקבור את מתו שלו עליו לעבור על גבי קברים אחרים, מותר לו לעבור שם שכל זה הוא צורך קבורת המת שלו. אבל להתעסק במתים אחרים בשעה שהוא עוסק בקבורת מתו שכיון שהוא מחולל מכהונתו באותה שעה לא התירו

¹ יורה דעה סימן שעג סעיף ה

² יורה דעה סימן שס"ו

לו. או שמא כוונת הטור היא שכיון שבשעה שהוא עוסק בקבורת מתו הרי הוא מחולל מן הכהונה התירו לו באופן יזום להיטמא באותה שעה ולעסוק גם בקבורת המתים האחרים, שהרי להיטמא לאחרים בשביל לקבור את מתו אין כל רבותא בדבר. כלומר, כיון שהוא צריך לקבור את מתו וממילא עליו להיטמא, מה לי טומאת קרובו ומה לי טומאת אדם אחר.

עוד יש להבין מדוע מותר לו לקבור את מתו רק במקום שיוכל אחר כך לצאת בלא טומאה. אם עכשיו יש לו היתר לקבור מתו בטומאה הרי אחר כך הוא יהיה אנוס לצאת מבית הקברות ומדוע למנוע ממנו לקבור מתו מכיון שאחר כך ייאלץ לצאת מבית הקברות בטומאה?

טומאת כהנים – 'הותרה' או 'דחוייה'

נפתח את הדיון בברור המחלוקת האם טומאת כהנים אצל מתיהם היא 'דחוייה' או 'הותרה'. רש"י במסכת ברכות³ מסביר שכמה וכמה דברים התירו לעקור מן התורה מפני הסייג שבקשו חכמים לעשות לדברי תורה או מפני כבוד הבריות ולא התירו אלא בשב ואל תעשה ולא בקום ועשה, על כן לא התירו ללבוש כלאים מפני כבוד הבריות. ומה שהותרה טומאת כהנים למת מצוה או לקרוביו, מסביר רש"י, הוא משום שמה שמתיר את הטומאה אינו כבוד הבריות או כבודם של קרוביו אלא "מעיקרא כשנכתב לא תעשה דטומאה לא על מת מצוה נכתב כשם שלא נכתב על הקרובים". דברי רש"י ברור מללו שכוונתו שלא נאמרה כלל פרשת טומאת כהנים אצל הקרובים ולכן ברור שאין מקום לדיון האם הטומאה שהכהן נטמא הוא לצורך כבודו של המת. וכבר העיר הש"ך על דברי השולחן ערוך "אפילו שלא לצורך מיטמא ומצוה להיטמא" (בהמשך נדון מה היא המצוה ליטמא). התוספות שם מכנים את הטומאה ל"מת מצוה" או לקרוביו "דחויי", ועל כן נראה שאין להתירה אלא לצורך הטיפול בנפטר.

כאמור לעיל, הטור סבור שאין להתיר אלא בשעת הלוויה עד שישתם הגולל, אבל משנסתם הגולל שוב אין להתיר שום טומאה ועל כן הכריע שאין לו להיכנס לבית העלמין שהרי לא יוכל לצאת בלא להיטמא למתים אחרים.

³ מסכת ברכות

עיון בדברי הרמב"ם

הרמב"ם סובר שטומאה דחוייה היא אצל הכהנים וז"ל: ⁴ "הטומאה לקרובים דחוייה היא ולא הותרה לכל, לפיכך אסור לכהן להיטמא למת אפילו בעת שמתטמא לקרוביו שנאמר לה יטמא אינו מטמא לאחרים עמה, שלא יאמר הואיל ונטמאתי על אבי אלקט עצמות פלוני או אגע בקבר פלוני, לפיכך כהן שמת לו מת צריך להיזהר ולקוברו בסוף בית הקברות כדי שלא יכנס לבית הקברות ולא יתטמא בקברות אחרים כשיקבור מתו".

על דברים אלו כתב המנחת חינוך, שנראה מדברי הרמב"ם שאם גדר היתר טומאת הכהנים לקרובים היה בגדר של הותרה היה מותר לכהן להיטמא לאחרים בשעה שהוא נטמא לקרוביו. אך, העיר המנחת חינוך ⁵: "ולא שמעתי מעולם דבר זה דכיון דהתורה התירה לו דבר זה יעשה דבר אחר אשר תורתנו הקדושה אסרתו, דרך משל, המבואר ביזמא מ"ו ד'שבת הותרה אצל קרבנות ציבור, היעלה על הדעת שבשעה שמבעיר אש או שאר מלאכות לצורך הקרבנות יהיה מותר להבעיר אש ולעשות מלאכה לצרכו, זה התירה התורה ובעניין אחר אסרה התורה". עוד מוסיף שם המנחת חינוך להקשות "וכן מילה דקיימא לן בפ"א מהלכות מילה דהותרה מכל מקום וכי מותר למול שלא בזמנו בשעה שהוא מל תינוק בזמנו ועוד ראיות אין מספר נלאיתי לכותבן שהוא פשוט".

הרמב"ם הסביר מה הוא המקור לכך שבשעה שהוא מיטמא לקרוביו אסור לו להיטמא לאחרים שנאמר "לה יטמא - אינו מיטמא לאחרים עמה" והוא כדברי התורה כהנים בפרשת אמור שדרש את הפסוק שהוזכר "לה יטמא" "שלא יאמר אדם הואיל ונטמאתי אלקט עצמות פלוני בידיו". כבר העיר בכסף משנה שבמסכת שמחות מבואר שמי שעומד וקובר את מתו מותר לו בשעת עמידתו בקבר לקבל עצמות אחרים ולקוברו, אך אם פירש מלקבור את מתו אסור לו לקבל אחרים ולקוברו. אך ברור שאין כאן כל סתירה שכן בשעה שהוא עומד מחולל מכהונתו על ידי כך שהוא עומד בקבר קרובו (ולפי מה שלימדנו רש"י באותה שעה לא ציוותה לו התורה את פרשת טומאת הכהנים), באותה שעה מותר לו לקבור גם מתים אחרים שאין הוא כעת במעמד הכהנים לאיסור טומאה. אך לאחר שפרש ממתו לא נאמר שכיון שכבר טמא הוא מה

⁴ רמב"ם הלכות אבל פרק ב הלכה ט"ו

לי שיוסיף עוד טומאה על טומאתו, על זה אמר הרמב"ם שאסור לו להיטמא לאחרים אחרי שפרש ממתו.

אך ההסבר הזה לדברי הרמב"ם עדיין קשה. הרמב"ם אמר מפורשות שאסור לו להיטמא לאחרים בשעה שהוא עוסק בקבורת מתו ולא רק אחרי שסיים את קבורת קרוביו. ועוד, שהרי הרמב"ם תלה את כל ההלכה שלו - כפי שכבר העיר המנחת חינוך - בדין של דחוייה או הותרה, ומשמע שאם היה פוסק הלכה כמאן דאמר שהותרה טומאת הקרובים אצל הכהנים הייתה הטומאה לאחרים מותרת. היעלה על הדעת שאז הייתה טומאה זו מותרת גם אחרי שפרש מקבורת מתו! הרמב"ם אמנם מודה שכהן שניטמא למת בשעת נגיעתו במת שלו אינו לוקה על אותה טומאה (טומאה בחיבורין) שהרי הוא מחולל מכהונתו באותה שעה (והדברים מקבילים להלכות טומאת הנזיר למתים המבוארים ברמב"ם בפרק ה' מהלכות נזירות), אך יש איסור להיטמא למת אחר באותה שעה. אכן, אם אינו יכול לטפל בקרובו אלא אם יטמא לאחרים מותר לו לטמא עצמו באותה שעה, אך ודאי אסור לו להתעסק במת אחר כשאין זה מחוייב מתוך ההתעסקות במתו שלו. אבל לאחר שפירש ממתו, לכולי עלמא, לא נוכל להתיר לו להיטמא למת אחר ועל כן קשה מאד לקבל את הסבר דברי הכסף משנה בברייתא של מסכת שמחות המתירה לכהן הטמאות למת אחר בשעה שהוא עוסק בקבורת מתו ושלא לצורך קבורת המת.

תירוץ הגר"ד סולובייצ'יק

הגאון הגר"ד סולובייצ'יק זצ"ל ביאר בשיעור לזכר אביו ר' משה סולובייצ'יק זצ"ל את יסוד דין היתר טומאת הכהנים לקרוביהם. הרב דייק מלשון הרמב"ם שההיתר לכהנים להיטמא לקרוביהם יסודו הוא בחובת הכהנים להתאבל על קרוביהם ולא דווקא בחובת הכהנים לקבור את קרוביהם. כך הוא לשונו של הרמב"ם בפרק שני מהלכות אבל הלכה ו: "כמה חמורה מצוות אבלות שהרי נדחית לו הטומאה מפני קרוביו כדי שיתעסק עימהן ויתאבל עליהן שנאמר לה יטמא".

מכאן הסיק הגר"ד שחומרת האבלות היא הדוחה את איסור טומאת הכהנים.

לעומת זאת אותם הקרובים שאין מתאבלין עליהם כמו הרוגי בית דין או המאבד עצמו לדעת אין הכהן מיטמא להם אף שהוא חייב לקוברם. אמור מעתה, היתר הטומאה לכהנים אין יסודו בחובת הקבורה שחייב הכהן לקבור את קרוביו אלא בחובתו להתאבל עליהם. אמנם גם הרב התקשה בעובדה שהיתר הכהנים להיטמא

הוא גם במת מצווה ושם הרי אין חובת אבלות רק חובת קבורה. כך פוסק הרמב"ם⁶ "כהן שפגע במת מצווה בדרך הרי זה מיטמא לו אפילו כהן גדול חייב להיטמא לו ולקבורו". בהלכות נזיר הפוגע במת מצווה ביאר הרמב"ם שדברים אלו דברי קבלה הן. הרב סולובייצ'יק הסביר שבמת מצווה המצוה היא לקבור את המת. המצוה הזו דוחה את איסור הטומאה אך קיום המצוה הוא בעסק הקבורה. מה שאין כן בכהן המיטמא לקרוביו שבו בעצם הטומאה יש גדר של אבלות, ומכיון שהרמב"ם סבור שאבלות היום הראשון היא דאורייתא על כן יש לומר שכהן מתאבל, חלק מחובת האבלות שלו היא הסרת קדושת הכהונה וטומאה למתים. ולכן היה מקום לומר שכהן יהיה מותר ביום האבלות שלו דאורייתא להיטמא גם לאחרים, גם אחרי שסיים את קבורת המת שלו. כאן באה התורה ואמרה 'לה יטמא' שהאבלות אינה מתירה לו להמשיך ולהיטמא למתים אחרים אחרי שסיים את הטיפול במת שלו.

בהגדרה זו של ההבדל בין קבורת מת מצווה לקבורת קרוביו של מת נוכל להבין יסוד חשוב בדיני טומאת המת לקרוביו. כאשר כהן נטמא למת מצווה יכול הוא להיטמא גם לאנשים אחרים על מנת לקבור את מת המצווה, שהרי חיובו הוא קבורת המת. היות והאמצעי לקבורת המת הוא להיטמא למתים, מה לי להיטמא למת אחד או למתים נוספים, ובלבד שהכהן ישלים משימתו ויקבור את מת המצווה. אבל כהן שעסוק בקבורת קרוביו, בטומאה לקרוביו הוא מתאבל עליהם. הפסוק "לה יטמא" אומר שאין לו היתר להיטמא רק לקרוביו ולא למתים אחרים. ברור שמדובר במת שיש לו קרובים אחרים או אנשים אחרים היכולים לטפל בקבורתו, ואף על פי כן מצווה על הכהן במידת האפשר להיטמא להם ולעסוק בקבורתם משום שבזה הוא מקיים מצוות אבלות על קרוביו.

יש לומר שכל זה במה שנוגע לטומאה לקרוביו ובשעה שהוא עוסק בקבורתם. אך אם יש לו צורך להיטמא לאחרים בשעה שהוא עוסק בקבורת קרוביו אזי הדבר בשאלה האם טומאת כהנים לקרובים היא בגדר של דחוייה או בגדר של הותרה. אם הוא בגדר של הותרה (וכמו שביאר רש"י התורה לא דיברה על טומאת כהנים בשעה שהם עסוקים בקבורת המתים) הרי אותה טומאה מותרת להם, הן הטומאה לקרובים והן הטומאה לשאר בני אדם על מנת שיעסוק בקבורת קרוביו. על זה חידש הרמב"ם ואמר "הטומאה לקרובים דחוייה היא ולא הותרה לכל". האם יש מאן דאמר הסובר

שטומאת הכהן למתים הותרה לכל, ומה חידוש יש ברמב"ם שלא הותרה לכל? הרמב"ם סבור שאם היתר הטומאה לקרוביו היה בגדר של הותרה היה מותר לו באותה שעה לטפל במתו תוך כדי טומאה לקרובים האחרים. אך מכיוון שהיא רק דחוייה מפני מצוות האבלות, ואינה קשורה אלא באבלותו לקרוביו, ולא מצוות הקבורה היא המתרת את הטומאה אלא הצורך להתאבל על קרובו, על כן אינו יכול לעשות כן אלא בהיטמאות לקרובו ולא לאחרים. ובוודאי שאינו יכול בשעה שהוא נוגע במתו לגעת במת אחר ואפילו להיכנס למקום שבשעה שהוא צריך לקבור את מתו ייאלץ לעבור על גבי קברים אחרים או אחר קבורתו לצאת מבית הקברות כשהוא מדלג על קברים אחרים אסור לו. על כן סיים הרמב"ם את ההלכה הזו בקבעו "לפיכך כהן שמת לו מת צריך להיזהר ולקבורו בסוף בית הקברות כדי שלא יכנס לבית הקברות ולא יתטמא בקברות אחרים כשיקבור מתו".⁷

הרב סולובייצ'יק הוסיף לחדש שהדיון שהעלה הרמב"ם בשאלה האם היתר טומאת מת לקרוביו הוא בגדר של דחוייה או הותרה נוגע לשאלה האם יש לראות בטומאה למת גדר של אבלות. אם נאמר שהיתר טומאת הכהן למתו הוא בגדר של הותרה, כלומר, אין לו איסור טומאה כלל ויש לו חובה לקבור את מתו אין במעשה הטומאה משום אבלות שהרי לא ירד הכהן ממעלתו בקברו את מתו. אבל אם היתר הטומאה למת הוא בגדר של דחוייה הרי כשהוא עוסק במתו הוא מפקיע חובות המוטלות עליו מצד מעלת הכהונה שיש לו ובוזה הוא מקיים גם את חובת האבלות. לאור הסברנו בדברי הרמב"ם אין צורך בחידוש זה והנפקות תהיה רק בשאלה האם מותר לכהן להיטמא לאחרים בשעה שהוא עוסק בקבורת מתו, כשיש אחרים היכולים לקבור למשל קרובים שאינם כהנים.

⁷ מה שהזכירו הפוסקים ממסכת שמחות, יעויין היטב בלשונה של מסכת שמחות פרק ד' הלכה י' (מהדורת מיכאל היגער ניו יורק תרצ"א עמ' 119): "היה עומד וקובר את מתו, עד שהוא עומד בתוך הקבר מקבל מאחרים וקובר, פירש הרי זה לא יטמא. נטמא בו ביום ר' טרפון אומר חייב ור' עקיבא אומר פטור". ויש לבאר דברי 'מסכת שמחות' שגם הוא לא התיר לכהן להיטמא אלא לקרובו ולא למתים האחרים. על כן מקבל מאחרים והוא עצמו עוסק בקבורה משום שבדרך זו הרי הוא מקיים מצוות אבלות ומשפירש אסור לו להיטמא למת שלו ובוודאי גם לאחרים. ומחלוקת ר' עקיבא ור' טרפון נוגעת לשאלה האם לוקה על טומאה נוספת ביום אבלותו, שר' טרפון היה מחייבו ו' עקיבא פטור ממלקות על תוספת טומאה ביום האבלות שלו.

מסקנות בדברי הטור

דברי הטור שפתחנו בהם מתפרשים לעני"ד על זה הדרך. כל המתים האמורים בפרשה שהכהן מיטמא להם מצוה שיטמא להם ואפילו לא רצה מטמאין אותו בעל כורחו שהרי כופין אותו על מצוות אבלות לקרובו, ובטומאה למתו הרי הוא מקיים מצוות אבלות. בעודו מתעסק בקבורת מתו התירו לו, לדעת הטור, להיטמא גם לאחרים שהרי מצוות האבלות דוחה איסור טומאה - גם טומאה לאחרים ובלבד שהוא עוסק ומטמא לצורך קבורת קרובו. אך לא התירו לו להיטמא לאחרים שלא לצורך קבורת קרובו. משפירש ואין לו מצוות קבורה, אסור לו להיטמא לא לקרובו ולא לאחרים שהרי רק בקבורת המת הוא מקיים מצוות אבלות. יותר מזה חידש הטור, מראש אסור לו לקבור מתו במקום שייאלץ להיטמא למתים אחרי הקבורה שהרי רק בשעת קבורה יש בטומאה מצוות אבלות הדוחה את איסור הטומאה. הלכה זו נובעת מהדין שטומאת הכהן לקרוביו היא בגדר דחוייה ולא בגדר הותרה.